

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, доцента Павленка Сергія Олексійовича на дисертацію Козаченка Артема Олександровича на тему «Кримінально-процесуальна діяльність прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб»

Ступінь актуальності обраної теми. Європейська інтеграція України потребує якісної трансформації правових й організаційних засад функціонування системи кримінальної юстиції, невід'ємною складовою якої є сучасне кримінальне процесуальне законодавство, узгоджене з міжнародними стандартами. Тому оновлення концептуальної парадигми кримінального провадження та практика її застосування пов'язані, по-перше, з прийняттям Кримінального процесуального кодексу (КПК) України 2012 року, що актуалізувало дослідження доволі звичної для кримінально-процесуальної доктрини проблематики, а саме функціональної спрямованості діяльності учасників кримінального провадження, по-друге, з початком дії Закону України «Про прокуратуру» (2014), який оновив процесуальний статус і функції прокуратури, зокрема в контексті здійснення таким суб'єктом нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

Водночас у главі 37 КПК України з метою унормування правового статусу осіб, які в межах своїх повноважень наділені кримінальною процесуальною недоторканістю як гарантією їхньої захищеності від неправомірного кримінального переслідування під час виконання професійних обов'язків, так і необхідністю всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, закріплено особливий порядок досудового розслідування щодо окремої категорії осіб.

Запровадження такої прогресивної моделі кримінального судочинства щодо окремих осіб, які наділені вкрай розширеним імунітетським захистом, не вирізняється стабільністю та єдністю підходів, зокрема й у сегменті здійснення прокурором його діяльності під час досудового розслідування. Однією з причин цього є недосконалість і нестабільність правового регулювання кримінальної процесуальної діяльності, що постійно зазнає змін і доповнень. Водночас, згідно з останніми змінами до КПК України, новелізація правового регулювання діяльності прокурора не завжди є обґрунтованою і такою, що спрямована на реалізацію завдань кримінального судочинства, позаяк в Україні недоторканність таких осіб є доволі широкою, що суттєво ускладнює розслідування вчинених ними кримінальних правопорушень, а подекуди нівелюють притягнення їх до кримінальної відповідальності. Також норми чинного кримінального процесуального законодавства України фактично унеможливають здійснення швидкого,

повного й неупередженого досудового розслідування в частині затримання таких осіб, обрання запобіжних заходів, повідомлення про підозру, застосування заходів забезпечення кримінального провадження (ЗЗКП), огляд їх особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, зокрема негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Усі ці обставини негативно позначаються на ефективності діяльності прокурора в кримінальному процесі, а з огляду на його вирішальне значення для формування майбутнього публічного обвинувачення, яке він має підтримувати в суді, – то й на ефективності всієї його діяльності в кримінальному провадженні та здійсненні правосуддя.

У зв'язку із зазначеним, тема дисертації А.О. Козаченка є теоретично і практично значущою, а її актуальність не викликає сумнівів.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Об'єктивний аналіз обрання та ефективності застосування методів дослідження, визначених А.О. Козаченком, дає підстави стверджувати про належний науковий рівень рецензованої дисертації. Зокрема, діалектичний метод використано з метою дослідження та обґрунтування сутності й змісту правових категорій та явищ, їх елементів, а також формулювання понятійного апарату в контексті теми дисертаційного дослідження (розділи 1–3); історико-юридичний – під час характеристики стану наукових досліджень і методології досліджень кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб (підрозділ 1.1); системний надав можливість структурувати роботу, з'ясувати сутність, значення та особливості кримінально-процесуальної діяльності прокурора на стадії досудового розслідування в таких кримінальних провадженнях (розділ 2), процесуального порядку здійснення СРД (підрозділ 3.1) і НСРД (підрозділ 3.2); порівняльно-правовий використано для історико-правового порівняння законодавства та прокурорської практики діяльності щодо категорії осіб, передбаченої ст. 480 КПК України (підрозділ 1.2, розділи 2, 3); формально-логічний – під час аналізу джерел права, систематизації нормативного матеріалу, правил юридичної техніки, що допомогло сформулювати запропоновані в дисертації авторські визначення юридичних понять (розділи 2, 3); соціологічний та статистичний – обґрунтовано низку висновків і пропозицій, а також узагальнено вивчення кримінальних проваджень та матеріалів практики (розділи 2, 3).

Основні висновки і рекомендації дисертанта опубліковано у 8 наукових публікаціях, чотири з яких - статті у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, чотири тез наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів.

Зазначені публікації відображають обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до поставленої мети і завдань дослідження, а також задовольняють вимогу щодо опублікування не більше однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання, що цілком відповідає умовам зарахування публікацій, наведених у списку публікацій здобувача за темою дисертації.

Для обґрунтування пропозицій і рекомендацій щодо використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, автор проаналізував достатню кількість наукових джерел.

Дисертація А.О. Козаченка підготовлена відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (Указ Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021); Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року (постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942). Тематика дослідження пов'язана зі Стратегією розвитку прокуратури на 2021–2023 роки (наказ Генерального прокурора від 16 жовтня 2020 року № 489). Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454) і Пріоритетним напрямам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Представлені здобувачем результати здійснених досліджень засвідчують їх наукову новизну. Зокрема, вперше аргументовано, що кримінально-процесуальна діяльність прокурора в кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб має характер процесуального керівництва, оскільки: по-перше, прокурор є суб'єктом внесення відомостей до ЄРДР і керівником розслідування; по-друге, він формує підозру, погоджує клопотання про дозвіл на затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, а також про застосування інших заходів, які обмежують права й свободи таких осіб, шляхом організації ефективного досудового розслідування; по-третє, проводить досудове розслідування відповідно до вимог закону з метою всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень, формування належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів для обґрунтованого твердження про винуватість осіб, перелік яких передбачено в

ст. 480 КПК України, у вчиненні кримінального правопорушення; з'ясовано специфіку проведення НСРД у разі фіксації відомостей про не встановлених на момент їх проведення осіб, щодо яких, як з'ясовують під час подальшого розслідування, мають здійснювати особливий порядок кримінального провадження, передбачений главою 37 КПК України (на унормування такої діяльності запропоновано зміни до ст. 248 КПК України), а також визначено особливості здійснення процесуального керівництва під час проведення НСРД у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб у частині реалізації функції прокурора за ініціювання проведення НСРД, роль процесуального керівника під час проведення НСРД на підставі його рішення, проведення НСРД на підставі рішення слідчого, організація проведення НСРД під час розшуку підозрюваного.

Автор *удосконалив* поняття повідомлення про підозру в кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб як додаткової спеціальної гарантії захисту осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, від необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності, політичної репресії, примусового усунення від виконання своїх посадових або професійних обов'язків, передбаченої главою 37 КПК України, яка встановлює вичерпний перелік суб'єктів, що мають право повідомляти їм про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, шляхом складання або підписання повідомлення про підозру, роз'яснення її суті, покладення обов'язку не допустити порушень закону під час збирання доказів або мотивування процесуального документа, кваліфікації дії підозрюваного; характеристику кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб, внутрішніми структурними елементами якої є специфічна мета, завдання, дії та суб'єкт її здійснення; порядок застосування відсторонення від посади працівника прокуратури шляхом доповнення КПК України новою ст. 155-2 «Тимчасове відсторонення від посади Генерального прокурора, керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та продовження строку такого тимчасового відсторонення».

Дістало подальший розвиток: процесуальна діяльність прокурора щодо порядку повідомлення про підозру, а також порядку повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри, яка передбачає такі етапи: 1) встановлення підстав повідомлення про підозру (ч. 1 ст. 276 КПК України); 2) складання письмового повідомлення про підозру (ч. 1 ст. 277 КПК України); 3) вручення письмового повідомлення про підозру (ст. 278 КПК України); 4) повідомлення підозрюваному про його права (ст. 42 КПК України); 5) внесення прокурором даних до ЄРДР; теоретичні положення про структурні елементи механізму кримінально-процесуальної діяльності прокурора як процесуального керівника під час застосування ЗЗКП в процесі досудового

розслідування кримінальних проваджень відповідно до глави 37 КПК України; обґрунтування недоцільності існування процесуального імунітету окремої категорії осіб, що унеможлиблює затримання та притягнення до кримінальної відповідальності навіть у разі, якщо особу застали на місці вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину або одразу після його вчинення (на відміну від індемнітету, який є дієвою гарантією здійснення особою професійної діяльності).

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію під час доповідей на наукових конференціях різного рівня, були опубліковані у фахових виданнях та за кордоном. Публікації сприяли реалізації поставлених у дисертації завдань, а напрацювання А.О. Козаченка впроваджено в освітній процес та практичну діяльність.

Тому дисертаційне дослідження А.О. Козаченка проведено на належному науково-методичному і методологічному рівнях, результати та положення наукової праці, що винесені на захист, відповідають вимогам щодо здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими і логічними, мають відповідний ступінь наукової новизни і практичне значення. Це дає підстави стверджувати, що здобувач цілком опанував методологію наукового дослідження та правильно її використав під час наукового пошуку щодо вирішення проблем кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація А.О. Козаченка одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних досліджень теоретичних і практичних проблем кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб, у якому на основі критичного опрацювання положень теорії кримінального процесу, аналізу правозастосовної практики сформульовано висновки, які дають змогу виконати низку завдань, пов'язаних із реалізацією прокурором його процесуальних повноважень. Низка результатів та висновків, що отримані в роботі, сформульовано вперше, вони логічні та мають належний ступінь наукової новизни, є обґрунтованими. Рекомендації дисертанта достатньо аргументовані та ґрунтуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукового дослідження. А.О. Козаченка у дисертаційній роботі правильно використовував методи наукового дослідження, ефективно здійснював аналіз нормативно-правових актів сфери кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб. Дисертант відповідально поставився до питання узагальнення та використання результатів власно проведеного

емпіричного дослідження, статистичної інформації, ефективно опрацював інші дані соціологічних досліджень, що цілком сприяло реалізації поставлених наукових завдань і підтверджує опанування автором компетенцій, необхідних для освітньо-наукового ступеня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, які сформульовані та належним чином обґрунтовані впроваджено та використовуються у: – науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження питань цієї теми (акт Національної академії внутрішніх справ від 02.05.2023 року); – практичній діяльності органів прокуратури та досудового розслідування – для забезпечення єдиних підходів до застосування положень кримінального процесуального законодавства прокурорами, слідчими, розроблення і вдосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань організації розслідування кримінальних правопорушень, процесуального керівництва та нагляду з боку прокурора (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 10.11.2022 року); – освітньому процесі – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінального процесу, а також під час проведення різних видів занять з відповідної дисципліни в системі підвищення кваліфікації прокурорів, слідчих і детективів (акт Національної академії внутрішніх справ від 10.03.2023 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження А.О. Козаченка належним чином структуроване, містить анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (273 найменувань на 30 сторінках) і чотирьох додатків на 25 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 277 сторінки, з них основного тексту – 208 сторінок.

Анотація. У стислій формі автор висвітлює головні тези дисертаційного дослідження, наводить ключові слова, зазначає перелік публікацій, у яких відображено основні результати представленого дослідження. Анотацію викладено українською і англійською мовами.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, ступінь наукової розробленості проблеми; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; окреслено мету, завдання дослідження, його об'єкт, предмет і використані методи; висвітлено наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення в практичній діяльності й освітньому процесі; наведено дані про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У **розділі 1 «Теоретико-правові засади кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальних провадженнях щодо окремої**

категорії осіб» автор висвітлив стан наукової розробленості та методологію досліджень проблем кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб; схарактеризував статус і повноваження прокурора як суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності в кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб; окреслив зміст кримінально-процесуальної діяльності прокурора на початку досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб.

Автором визначено, що прокурорський нагляд у формі процесуального керівництва в кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб – це специфічний вид процесуальної діяльності прокурора, спрямований на реалізацію повноважень в обов'язі, передбаченому законом і необхідному для визначення перебігу досудового розслідування, організацію швидкого, повного, усебічного й неупередженого розслідування – дослідження всіх обставин учиненого кримінального правопорушення для надання зібраним доказам належної правової оцінки та забезпечення захисту конституційних прав і свобод особи, їх відновлення в разі порушення під час проведення процесуальних дій у межах кримінального провадження, забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень, а також запобігання вчиненню кримінальних правопорушень особами, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження.

У розділі 2 «Кримінально-процесуальна діяльність прокурора під час досудового розслідування» А.О. Козаченка методологічно правильно підійшов до дослідження кримінально-процесуальної діяльності прокурора під час досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб.

Автор запропоновано визначення повідомлення про підозру в кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб як додаткової спеціальної гарантії захисту осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, від необґрунтованого притягнення до кримінальної відповідальності, політичної репресії, примусового усунення від виконання своїх посадових або професійних обов'язків, передбаченої главою 37 Кримінального процесуального кодексу України, яка встановлює вичерпний перелік суб'єктів, що мають право повідомляти їм про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, шляхом складання або підписання повідомлення про підозру, роз'яснення її суті, покладення обов'язку не допустити порушень закону під час збирання доказів або мотивування процесуального документа, кваліфікації дії підозрюваного. Висвітлено механізм реалізації кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб (ст. 480 Кримінального процесуального кодексу України) в умовах реформування

кримінального процесуального законодавства й розширення категорій суб'єктів (поява нових інституцій сектору безпеки), щодо яких застосовують порядок, передбачений главою 37 Кримінального процесуального кодексу України, спрямований на реалізацію функції процесуального керівництва, усебічне, повне й неупереджене дослідження всіх обставин кримінального провадження з гарантуванням забезпечення наданого процесуального імунітету таким особам. На підставі цього обґрунтовано необхідність нормативного регулювання в Кримінальному процесуальному кодексі України повноважень спеціального прокурора – члена спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України як процесуального керівника – учасника кримінального провадження щодо окремої категорії осіб з боку сторони обвинувачення

У розділі 3 «Процесуальний порядок збирання прокурором доказів у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб» присвячено особливостям кримінальної процесуальної діяльності прокурора під час проведення слідчих розшукових дій (СРД) щодо окремої категорії осіб. Сформулювало пропозиції, спрямовані на реалізацію функції процесуального керівництва під час проведення НСРД щодо окремої категорії осіб.

Розглянуто специфіку проведення негласних слідчих (розшукових) дій у разі фіксації відомостей про не встановлених на момент їх проведення осіб, щодо яких, як з'ясовують під час подальшого розслідування, мають здійснювати особливий порядок кримінального провадження, передбачений главою 37 Кримінального процесуального кодексу України (на унормування такої діяльності запропоновано зміни до ст. 248 Кримінального процесуального кодексу України), а також визначено особливості здійснення процесуального керівництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо окремої категорії осіб у частині реалізації функції прокурора за ініціювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій, роль процесуального керівника під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій на підставі його рішення, проведення негласних слідчих (розшукових) дій на підставі рішення слідчого, організація проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розшуку підозрюваного.

Висновки до кожного розділу та дисертації загалом відповідають меті дисертаційного дослідження та отриманим результатам.

Отже, дисертація Козаченка Артема Олександровича відповідає передбаченим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання щодо використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у правозастосовній діяльності. Отримані результати дисертаційного дослідження А.О. Козаченка щодо кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб, є важливим внеском у розвиток наукових знань за спеціальністю 081 «Право», їх рекомендовано використовувати в науково-дослідній сфері, освітньому процесі і освітньому процесі.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Під час вивчення дисертації А.О. Козаченка звернуто увагу на деякі дискусійні положення, що потребують додаткового пояснення автора.

1. Робота значно виграла б, якби автором було досліджено позитивний досвід з означеної проблематики й інших країн, до прикладу, Європейського Союзу та США. Можливо, цьому питанню навіть варто було б присвятити окремий підрозділ.

2. Як позитивний момент, слід відзначити, що дисертантом запропоновано низку пропозицій та рекомендацій, щодо вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб. Проте, на нашу роботу тільки б виграла якби автор свої слушні пропозиції направлені на зміни та доповнення до КПК України направив до Верховної Ради України для опрацювання їх в комітетах, у зв'язку із чим отримав підтверджуючий акт Верховної Ради України.

3. Розглядаючи стан наукових досліджень проблем кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб (підрозділ 1.1), здобувач вдало проаналізував наукові доробки на рівні докторських та кандидатських дисертацій, що мають фундаментальний характер і становлять теоретичне підґрунтя для вдосконалення різних аспектів кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб. Разом з тим, зважаючи на процес впровадження європейських норм в українське законодавство було б доцільно автором висвітлити найбільш дотичні до обраної проблематики наукові положення іноземних учених країн ЄС та США.

Водночас висловлені зауваження, передусім, характеризують складність проблем, що досліджуються. Вони не мають істотного впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Козаченка А.О. та можуть бути предметом наукової дискусії при захисті дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація А.О. Козаченка є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею. У

процесі вивчення наукових публікацій і дисертаційного дослідження фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація А.О. Козаченка на тему «Кримінально-процесуальна діяльність прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у вирішенні актуальних питань кримінально-процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною і практичною значущістю здобутих результатів дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами і доповненнями), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (з наступними змінами і доповненнями), а її автор – Козаченко Артем Олександрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент

**Провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент**

Сергій ПАВЛЕНКО